

Dizajn do tmy

V galérii Médiom na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave otvorili 21. marca 2006 jedinečnú výstavu pre nevidiacich a slabozrakých Dizajn do tmy. Nevšedný úspech už zaznamenala ako česko-slovenský projekt v Prahe, New Yorku i Budapešti. Na Slovensko sa dostala vďaka Českému centru a Design centru ČR.

Cieľom projektu bolo navrhnuť či upraviť už existujúce predmety a vyrobiť ich tak, aby v bežnom živote pomohli nevidiacim a zrakovo postihnutým ľuďom. Na projekte spolupracovali české vysoké školy, ktoré sa venujú dizajnu. Do projektu sa zapojila aj bratislavská Vysoká škola výtvarných umení. Po rozhovoroch s odborníkmi, ale aj nevidiacimi a zrakovo postihnutými, zhromaždili podklady o potrebách ľudí s poruchami zraku. Oslovili výrobné firmy, ktoré by sa mohli do projektu zapojiť. V laboratóriách si aj študenti vyskúšali simuláciu situácií, v akých žijú zrakovo postihnutí i úplne slepí ľudia. Študentov školila Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska.

Odhaduje sa, že v každej spoločnosti trpia ochoreniami zraku 4 až 8 percent osôb. Je zrejmé, že ich počet vzrastie úmerne so starnutím populácie v Európe. Spoločnosť a jednotlivé krajiny sa musia pripraviť aj na túto situáciu. Ukazuje sa, že niektoré z predmetov, potrebných pre zrakovo postihnutých ľudí, treba buď upraviť alebo vytvoriť celkom nanovo. Tu má súčasný dizajn nesporný dlh. Výstava trvá do 12. apríla 2006.

Margita Škrabáľková

Úspešné dobrodružstvo

Oblúbila som si jeden z pravidelne sa opakujúcich rituálov. Na začiatku roka sedím pri stole a pred sebou mám novučíky diár. Neotvorený a nepopísaný. Chvíľku ho podržím v dlaniach. Potom ho otvorím, zoberiem si obyčajnú ceruzku a niekoľko farebných fixiek. Začínam si vyznačovať dni, keď nechcem alebo nemôžem na niekoho či niečo zabudnúť. Stránka po stránke. Výrazná červená farba - to sú narodeniny, meniny, jubileá... Všetky milé a príjemné sviatky mojich najbližších, priateľov a známych, na ktoré sa teším. Čiernou farbou mám vyznačené iné dni. Tie, keď z môjho života ne návratne odišli moji najbližší a za hranice pozemského jestvovania si zobrali so sebou aj po kúsok môjho srdca. Vtedy si ich pripomínam veľmi živo a ďakujem im, že na mňa odtiaľ „zhora“ dávajú pozor. Ďalšími farbami mám zaznačené promócie jedného z našich detí (prvé v rodine), stretávky zo strednej a vysokej školy, s kolegami z predchádzajúceho pracoviska, termín plánovanej dovolenky, dôležité súkromné i pracovné stretnutia... Zvyknem si vždy vyznačovať aj termíny redakčných uzávierok a odovzdávania časopisu Humanita do tlače. Začiatkom tohto roka som však o nich ani len netušila. Nepoznala som ich ani vo februári, až začiatkom marca. A pritom by som si ich tak rada čo najskôr zaznačila výrazným písmom a dúhovými farbami. Veď máme malé jubileum: Humanita vychádza už pätnásť rok.

Keď ma v roku 1992 oslovil prezident Slovenskej komory Česko-Slovenskej rady pre humanitnú spoluprácu (predchodkyňa Slovenskej humanitnej rady) s ponukou vymyslieť, založiť a uviesť do života časopis tejto organizácie, bola to zaujímavá príležitosť. Brala som to zároveň ako možnosť vyskúšať si svoje schopnosti. A nesporne aj ako dobrodružstvo. Už pätnásť rok je Humanita mojim „dieťaťom“ a bezprostrednou súčasťou môjho života. Teším ma, že (s väčšími či menšími problémami) vychádza nepretržite a nezanikla ako viaceré z časopisov mimovládnych neziskových organizácií, ktoré sa začali venovať problematike dobrovoľníctva a dobrovoľníkov. Že členské organizácie Slovenskej humanitnej rady majú vlastný mediálny priestor a môžu tak dať iným vedieť o svojej práci, o svojich aktivitách, skúsenostiach, úspechoch i problémoch. Mám radosť z rastúcej databázy našich odberateľov. Z toho, že je medzi nimi napríklad množstvo mladých ľudí - študentov sociálnej práce a špeciálnej pedagogiky, ale o Humanitu majú záujem aj odborníci zo širokej sociálnej sféry. U našich čitateľov sú veľmi populárne Plusky - špecializované prílohy časopisu Humanita, ktoré sa venujú vždy jednej chorobe alebo jednému problému či fenoménu dobrovoľníctva alebo ľuďom so zdravotným postihnutím z viacerých pohľadov. A to je zadostučinením za to, že zostavenie a vydanie týchto príloh obsahuje množstvo neviditeľných, ale prácnych úkonov... Humanita prináša mnoho informácií, ku ktorým by sa dobrovoľníci z členských organizácií Slovenskej humanitnej rady inak možno len ťažko dostali alebo by sa k nim nedostali vôbec. Je pre nich aj zdrojom poučenia, inšpirácie, motivácie, kontaktov... A to považujem za úspech. Vlastne za úspešné pokračujúce dobrodružstvo.

Olga Škorecová
šéfredaktorka Humanity

Olga Škorecová

ADAM má 10 rokov

Je to veľa alebo málo? Ako pre koho. Prvotná myšlienka zrodenia ADAMu (Asociácia detí a mládeže s vnútorným a telesným ochorením v SR) vznikla ešte v organizácii Zväzu postihnutých civilizačnými chorobami, ktorý sa venoval zdravotne postihnutým dospelým, ale aj deťom a mládeži. Postupne sa ukázalo, že je potrebné osobitne pripravovať a organizovať program pre deti a mládež. V roku 1996 sme založili samostatné občianske združenie s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré je zaregistrované na Ministerstve vnútra SR.

Združujeme deti a mladých ľudí od predškolského veku až do 18 rokov hlavne s kardiovaskulárnymi, respiračnými, alergickými a inými vnútornými chorobami, telesne postihnuté deti a mládež. Keďže dbáme o integráciu so zdravými deťmi, k našim členom patria aj zdravé deti a mládež, rešpektujúce náš program a stanovy. Viac informácií možno nájsť na našej internetovej stránke www.adamsr.sk.

Hlavným cieľom a snahou je nielen zlepšenie zdravia, ale aj rozvoj osobnosti a tvorivosti detí a mládeže. Najobľúbenejšie sú rekondičné pobyty pri mori, ale aj

v našich krásnych horách. V spolupráci s pediatriami sme sprostredkovali liečenie v kúpeľoch hlavne pre telesne postihnuté deti. Nezabudnuteľné zážitky majú z rôznych súťaží, hier, výletov, zo spoločenských, kultúrnych a športových akcií. Rôzne darčeky, knihy, hračky a kalendáre dostali hlavne na MDD a na vianočných posedeniach. Objavili mnoho nových kamarátov. Vďaka členským preukazom využívajú bezplatne alebo so zľavou rôzne služby. V Trnave majú naši členovia bezplatné vstupy napríklad na kúpaliská, do knižníc a aj zľavy na rôzne služby. Počas desiatich rokov sme mali zaevidovaných 369 členov. Žiaľ, roky sa nezastavujú, a tak starí členovia odchádzajú. Mnohí z nich však s nami spolupracujú. Pomáhajú členom výboru, ktorí pracujú ako dobrovoľníci, v rámci svojho voľného času, bez nároku na odmenu. Všetci sú odborníkmi na prácu s deťmi - najmä pediatri a pedagógovia. Pracujú predovšetkým s láskou k deťom.

Veľa našich aktivít závisí od našich priaznivcov a darcov, ktorí nám pomáhajú peňažnými a nepeňažnými darmi alebo službami. Naše doterajšie projekty sme uskutočnili hlavne vďaka podpore Mestského úradu Trnava, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Nadácie pre deti Slovenska, Nadácie pre podporu občianskych aktivít - Phare, Slovenskej humanitnej rady (s jej podporou sme rozbehli náš prvý projekt), Humanitnej

nadácie zdravotne postihnutých, Televízie Markíza, Slovenskej televízie, Knižnice J. Fándlyho v Trnave a mnohých ďalších.

Aj v tomto roku ponúkame deťom a mládeži napríklad prímorskú klimatickú liečbu koncom augusta a jesenný rekondičný pobyt v Liptovskom Jáne. Aj na MDD máme pripravenú veľmi zaujímavú akciu. Obyčajne prispievame našim členom na tieto pobyty, či už vďaka mestským úradom, štátnym dotáciám, sponzorom a teraz hlavne aj dvom percentám z odvedených daní. Aby naša organizácia mohla deťom čo najviac prispieť, potrebujeme pomoc všetkých dobrých ľudí, ktorí majú sociálne ctenie a nie je im ľahostajný pohľad na deti, ktoré pomoc veľmi potrebujú.

Želáme si, aby sme pri príležitosti 10. výročia vzniku našej asociácie úspešne uskutočnili plánované podujatia, aby sme ich sprístupnili čo najväčšiemu počtu našich členov. Tiež si prajeme, aby sme získali nových sponzorov, priaznivcov, ktorí by nám poskytli svoje služby bezplatne alebo so zľavou, prípadne poskytli peňažné i nepeňažné dary. Privítame podporu všetkých fyzických aj právnických osôb ochotných darovať nám 2 % z odvedených daní. Bez ľudí ochotných pomáhať druhým by sme nemohli vykonávať našu činnosť.

PaedDr. Daša Bábiková
predsedníčka ADAMu

Dostupnosť zdravotnej starostlivosti s otáznikmi

Zdravie je pre človeka prvoradé. Nedá sa nahradiť peniazmi. Realita však dokazuje, že nedostatok peňazí bol príčinou, prečo mnohí lekári nepodpísali zmluvy s najväčšou, Všeobecnou zdravotnou poisťovňou. Mnohí pacienti sa rozhodli radšej vyčekať, kým sa finančno-zmluvné problémy „utrasú“. Zdravie týchto pacientov sa tak ocitlo na poslednom mieste. Zvýšila sa nervozita v ambulanciách i vzťah – lekár pacient poznačilo napätie.

Mnohí pacienti si neprišli ani len po recepty, sú vystrašení, nevediac, o koľko viac zasa budú platiť v ambulancii a následne v lekárni. Potvrdila to aj PhDr. Marcela Barová z Ligy za duševné zdravie, ktorej sa tiež prišli pacienti pýtať, čo majú robiť, keď im zrazu chýbajú analgetiká či ďalšie lieky na lekárske predpis, ktoré by mali pravidelne užívať. Títo a mnohí ďalší pacienti by aj v týchto dňoch potrebovali ambulantné vyšetrenie, ktoré však odložili.

Lekári argumentujú, že štát má platiť za poistencov zdravotníkom za výkony a nie lekári zo svojich príjmov. „Pacienti sa nám na nedostupnosť zdravotnej starostlivosti takmer nestážovali. Prišla jediná sťažnosť týkajúca sa úmrtia pacienta, ktorú rieši Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou. Všetci sa ale pýtali, či v ambulanciách platiť alebo nie“, povedala predsedníčka Asociácie na ochranu práv pacientov JUDr. Eva Madajová. Podľa jej slov a výsledkov troch prieskumov, ktoré vykonala AOPP s vyše tisícov respondentov, až 70 percent pacientov nemá dostatok informácií o reforme zdravotníctva. Preto táto asociácia prijala program Informovaný pacient, ktorý vypracovala spolu s kanceláriou Svetovej zdravotníckej organizácie – WHO v SR a so Slovenskou lekárskou komorou.

Už vlni na jeseň sa na túto tému uskutočnili diskusné fóra v Trnave, Trenčíne, Nitre a Žiline. Zúčastnili sa na nich zástupcovia vyšších územných celkov, Úradu pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou, Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, regionálnych zdravotných poisťovní, Úradu verejného zdravotníctva a patientskych organizácií v regiónoch,

ktorí však boli najslabším ohniskom tejto „reťaze“. Je dobrým signálom, že budú pokračovať aj tento rok v septembri a októbri v Bratislave, Banskej Bystrici, Košiciach, Prešove a ďalších mestách - ale až po získaní prostriedkov, ktoré AOPP chýbajú. Cieľom zostáva zlepšiť komunikáciu medzi lekármi a pacientmi, pretože rozsiahle reformné zákony spôsobili chaos v informovanosti pacientov. Anna Reháková, podpredsedníčka AOPP, so sklamaním v hlase uviedla, že práve lekári sa k programu stavali v mnohých mestách odmietavo. Tento program ale nemal poukázať na nedostatky lekárov. Cieľom bolo dosiahnuť kvalitné odborné poradenstvo pre pacientov v poradenských centrách jednotlivých krajských miest. V nich by mali pôsobiť vyšskolení členovia patientskych organizácií ako poradcovia, pre ktorých AOPP pripravuje vzdelávací projekt.

Výsledky diskusií ukázali aj nevyhnutnosť riešiť problémy priamo tam, kde vznikajú. Tak sa na „pretras“ dostal napríklad v Trenčíne problém otvorenia lekárne so službou v noci. Pálčivou témou sa ukázal aj problém pacientov psychiatrie, pre ktorých sa majú - v snahe skrátiť ich pobyt v nemocnici - otvárať denné stacionáre. V mnohých diskusiách účastníci ocenili lepšiu informovanosť pacientov i prostredníctvom regionálnych médií, a to aj o postavení a právach pacientov z pohľadu práva Európskej únie, Európskej komisie, Rady Európy a Charty práv pacientov. AOPP žiada jasne špecifikovať, koľko peňazí ide ročne do zdravotníctva na zdravotnú starostlivosť o pacientov a na dodržiavanie liečebných postupov. Za dôležité považuje stanoviť presné kritériá hodnotenia kvality poskytovanej zdravotnej starostlivosti, ale aj riešenie problému chudoby starých a chronicky chorých pacientov. Zdôrazňuje aj väčšie zapojenie sa pacientov do procesu lepšej informovanosti. Na jeseň tohto roku vyvrcholia snahy AOPP bratislavskou konferenciou patientskych organizácií s medzinárodnou účasťou z Českej republiky, Poľska a Bruselu. Jej účastníci budú rokovať napríklad aj o systéme činnosti patientskych organizácií v zahraničí.

Margita Škrabáková

Morálne ocenenie dobrovoľníkov

Pre vyše štyridsať zástupcov členských organizácií Slovenskej humanitnej rady bol tohtoročný 14. marec slávnostným a nezvyčajným dňom. Prišli do bratislavského Grassalkovičovho paláca, aby využili možnosť osobne sa stretnúť a porozprávať s prezidentom Slovenskej republiky. Tieto stretnutia hlavy štátu s dobrovoľníkmi z členských organizácií Slovenskej humanitnej rady, ktorí sú zdravotne postihnutí alebo pracujú pre zdravotne postihnutých, sa koná každoročne od roku 1993.

Prezident republiky Ivan Gašparovič s manželkou sa už tradične stretol s početnou delegáciou predstaviteľov Slovenskej humanitnej rady a zástupcami jej členských organizácií, ktoré sa venujú problematike zdravotne postihnutých občanov. Vo svojom príhovore ocenil možnosť stretnúť sa s ľuďmi, ktorí vo svojom voľnom čase odovzdávajú veľmi veľa tým, ktorí potrebujú pomoc od spoločnosti. Zdôraznil, že si vysoko váži činnosť a aktivity dobrovoľníkov. Vyjadril svoje osobné poďakovanie a morálne ocenil Slovenskú humanitnú radu za dlhoročnú pomoc pri zmierňovaní ľudského utrpenia, ako aj pri rozvoji humanity a charity na Slovensku a za aktivity v prospech integrácie ľudí so zdravotným postihnutím.

Prezident Slovenskej republiky potom spomenul globálne narastajúce sociálne disproporcie: „Rozdelenie sveta sa stále prehľbuje na tých, ktorí sa majú veľmi dobre a na tých, ktorí majú veľké problémy“, zdôraznil. Vyzdvihol prínos práce členov Slovenskej humanitnej rady, ktorým prispievajú k solidarizácii spoločnosti. Apeloval i na funkcie a potrebu vyššej angažovanosti štátu v tejto citlivej oblasti a zmienil sa aj o možnostiach veľkých nadnárodných korporácií, ktoré by mohli účinnejšie pomáhať sociálne a zdravotne znevýhodneným ľuďom.

Manželka prezidenta republiky Silvia Gašparovičová poďakovala predstaviteľom Slovenskej humanitnej rady za ich doterajšiu činnosť a krátko im predstavila projekty svojej nadácie, ktoré sledujú rovnaký cieľ – pomáhať sociál-

ne, vzdelanostne či zdravotne znevýhodneným občanom.

Prezidenta Slovenskej humanitnej rady Ivana Sýkoru potešilo, že hlava štátu pozná činnosť a aktivity Slovenskej humanitnej rady a vníma ju ako národné dobrovoľnícke centrum na Slovensku. Poďakoval za možnosť aj naďalej pokračovať v peknej a užitočnej tradícii každoročných stretnutí a komunikácie s prezidentom republiky.

Reprezentanti jednotlivých členských organizácií Slovenskej humanitnej rady v neformálnych rozhovoroch informovali prezidentský pár o problémoch, s ktorými musia zápasiť humanitné organizácie v úsilí pomáhať odkázaným ľuďom. Takto sa predstavili napríklad Liga proti reumatizmu na Slovensku, Benefičné združenie slabozrakých detí, Detské centrum Ružomberok, Slovenský zväz sluchovo postihnutých, Detský fond SR, Jednota dôchodcov na Slovensku, Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska, Zväz diabetikov Slovenska, Fórum pre pomoc starším, Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR, Slovenský zväz zdravotne postihnutých, Asociácia na ochranu práv pacientov v SR, občianske združenia Kontext a Humánium a ďalší.

S riaditeľkou Úradu Slovenskej humanitnej rady Evou Lysičanovou prediskutoval prezident republiky napríklad aj neoverené informácie rakúskych zdrojov, ktorí obvinili Slovenskú republiku z údajného krutého zaobchádzania s uchádzačmi o azyl. So záujmom si tiež pozrel minuloročné čísla časopisu Humanita, ktoré sme mu podarovali.

Oľga Škorecová

Úspešný charitatívny projekt

Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR (ZPMP v SR) vyhodnotilo 3. februára 2006 projekt TESCO charita roka 2005. Jeho podstatou bolo nielen systematické zviditeľňovanie života ľudí s mentálnym postihnutím a aktivít v prospech nich, ale aj finančná zbierka na podporu týchto aktivít.

Od mája do októbra minulého roku sa uskutočnilo 6 verejných finančných zbierok v piatich obchodných domoch a v 28 supermarketoch TESCO na celom Slovensku. Do zbierok sa zapojilo 33 miestnych organizácií ZPMP, dvaja kolektívni členovia ZPMP, štyri stredné školy a dve iné neziskové organizácie. Čistý výnos verejnej finančnej zbierky dosiahol 2 126 751 korún. Tieto finančné prostriedky sa

použijú na rehabilitačné, kompenzačné a vzdelávacie pomôcky, rekondično-rehabilitačné pobyty, zorganizovanie aktivít v rámci voľného času a vzdelávacie aktivity vo všetkých regiónoch Slovenska, pričom cieľom bude podpora aktivít zameraných na integráciu ľudí s mentálnym postihnutím do spoločnosti.

Akciová spoločnosť TESCO STORES SLOVAKIA si vybrala Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím v SR ako partnera projektu najmä preto, že je dlhoročným aktívnym občianskym združením s celoslovenskou pôsobnosťou. Zastrešuje 54 miestnych združení s 10 000 členmi po celom Slovensku. Snahou ZPMP v SR je, aby aj v živote ľudí s mentálnym postihnutím boli samozrejmosťou základné ľudské práva: aby mohli pracovať, vzdelávať sa, oddychovať, mať rodinný život a priateľov, aby boli akceptovaní takí, akí sú. Dôraz kladie na integráciu a začlenenie ľudí s mentálnym postihnutím do života spoločnosti a na obhajobu ich práv a záujmov.

Pavlaína Dražovská

Za kultúrou bezpečnej spoločnosti

Úrazom detí možno predchádzať

Na Slovensku zomiera ročne asi 200 detí a mladistvých, najviac v dôsledku dopravných nehôd - až 40 percent, z čoho tretinu zapríčiňuje nadmerná rýchlosť vozidiel na cestách. Tragickú štatistiku v Európe dopĺňa rastúci počet utopení, ktoré sú na 2. mieste v rebríčku najčastejších príčin úmrtia po úrazoch. Každé druhé topenie sa končí smrťou. Ročne príbúda smrteľných pádov, udusení, popálenín a otráv. Celkovo je to v SR trikrát viac ako vo Švédsku, kde sa v dôsledku prevencie počet detských úrazov znížil najviac.

Horšie ako v SR je to z európskych krajín už len v Estónsku, Litve a Lotyšsku. Na Slovensku počet detí, usmrtených pri úrazoch, predstavuje až 7 školských tried ročne. Je namieste položiť si otázku: Robíme všetko pre to, aby deti nezomierali na úrazy? Tento problém ťaží aj Detský fond SR (DF SR). Pre-

to je jedným z jeho cieľov pomôcť budovať kultúru bezpečnej spoločnosti, chránenia sa pred úrazmi. Prvým krokom tohto náročného projektu je kampaň pod názvom Aby deti nezomierali, ktorá sa začala 20. marca 2006.

Ide o dlhodobé úsilie rozdelené do viacerých etáp. Podľa Aleny Synkovej, riaditeľky Detského fondu SR, sa prvá, tohtoročná etapa venuje dospelým, ktorým má pripomínať, že musia predchádzať úrazom. Mali by pamätať, že najčastejšie úrazy detí sú doma, a to v kuchyni a kúpeľni. Poukazuje na povrchný postoj mnohých rodičov k detským sedačkám v autách či prilbám pri bicyklovaní a lyžovaní a na to, že najčastejšie býva u detí zranená hlava.

Ako uviedol MUDr. Ladislav Laho, riaditeľ Detskej fakultnej nemocnice (DFN) v Banskej Bystrici, prevencia úrazov má obrovský význam, pretože vďaka nej sa dá zachrániť oveľa viac detí, ako operáciami po úrazoch. Upozornil na výzvu OSN, aby právo dieťaťa na bezpečnosť patrilo medzi základné ľudské práva. Dieťa nemá informácie, ktoré ho môžu ochrániť pred nebezpečenstvom. Ak ich aj má, často ich nevie využiť, ani ovplyvniť prostredie, v ktorom sa nachádza. O to väčšia je zodpovednosť rodičov a blízkych príbuzných dieťaťa za jeho

bezpečnosť. V tejto nemocnici mali v poslednom čase najviac vážnych úrazov v dôsledku automobilových nehôd. Banskobystrická DFN sa špeciálne zameriava práve na liečbu detí s ťažkými mozgovými poraneniami. Pri ich bilancovaní MUDr. Laho zdôraznil: „Na každý prípad úrazu, končiaci sa tragicky, pripadá 160 detí, ktoré treba pre úrazy hospitalizovať. Z nich najmenej jedno až dve deti alebo mladistvých privedú do nemocnice s ťažkým úrazom mozgu, ktorého následky zostanú na celý život. Každoročne utrpí úraz o 200 detí viac. Pri prevencii však kontakt lekára s pacientom chýba. Ale práve lekári stále najviac poukazujú na to, že pri ťažkých úrazoch hlavy, keď zranený stráca vedomie, je kľúčová správne a včas poskytnutá laická prvá pomoc. Lekári môžu na operačnom stole - ak sa dá - už iba napravnovať to, čo sa v predlekárskej pomoci pokazilo v prvých minútach po úraze.“

Kvetoslava Bernátová z Úradu verejného zdravotníctva v Bratislave, ktorá má na starosti prevenciu úrazovosti, informovala, že Svetová zdravotnícka organizácia vypracovala vlni v septembri dokument, kde vyzýva všetky štáty, aby vypracovali národné plány a vyvíjali aktivity zamerané proti úrazovosti. Podotkla, že každé euro, vydané na autosedačky pre deti, ušetrí 32 eur, ktoré sa musia zaplatiť pri liečbe úrazov detí. Alebo každé euro, vydané na prilby pre cyklistov, ušetrí následne 29 eur, ktoré treba vydať pri liečbe úrazov cyklistov atď. Podľa európskej štúdie, v ktorej sú už vyčíslené náklady na liečbu pourazových stavov vo vyspelých krajinách Európskej únie, v Rakúsku predstavujú 4 percentá z celkových nákladov na zdravotníctvo, kým v Holandsku je to len jedno percento. Na Slovensku existujú štatistiky úmrtnosti, chýbajú však štatistiky úrazovosti. Súhrnné štatistiky mnohých druhov úrazov sú ťažko dostupné a nekompletné. Sú však veľmi potrebné, pretože práve od nich by sa mali odvíjať národné plány a jednotlivé opatrenia na prevenciu úrazov.

Margita Škrabáľková

Robíme my dospelí všetko preto,
aby deti nezomierali?

následkom úrazu na Slovensku
každý rok zomrie 200 detí

**Detský fond
Slovenskej republiky**
Západná 2, 821 02 Bratislava
www.dfsr.sk

Ďakujeme všetkým, ktorí chránia deti pred úrazmi.

**Konto Bariéry pomáha deťom
so zdravotným postihnutím**
Dnes má meniny Livia

**Dievčatko uhorelo pri
bytu, starší brat utrpel**

**Rodičia detí
neboli doma**

(Bariéry) Detský fond Slovenskej republiky má národnú kampaň zameranú na znižovanie miernejších úrazov detí pod názvom „aby deti nezomierali“.

Úrazy patria u detí k najčastejším príčinám úmrtia. Na Slovensku zomiera ročne približne 200 detí a mladistvých dôsledkom dopravných nehôd, úpadov, pádov, udusení, popálení a otráv.

Úrazita sa však len vzhľadom ľuďom. Na každé smrteľné zranenie pripadá 10 ďalších zranení a trvalými následkami ochrnutia, slepoty, zrakovej zrakovej a iné.

Úrazy pripisujú boľstvi úmrtia a prinášajú aj problémy samotným deťom a príbuzným starostli a smútok aj ich rodičom a blízkym.

Robíme my dospelí všetko preto, aby deti neboli zranení a aby deti mohli žiť bezpečne a šťastne.

UŠETRIť ŽIVOTOM DETI JE MOŽNÉ. PREDCHÁDZAJ ZODPOVEDNÝM PRÁVYM POUŽÍVANÍM Detských domácností, Detských ihrísk, Poľovníckych domov, Detských autosedadičiek, Ochranných prilieb, Chráničiek pri športoch, Dopravnou výchovou detí.

Kto získal cenu Dar roka

Vieme vždy náležite oceniť ľudí, ktorí konajú dobro? Svoje o tom vie aj Slovenská humanitná rada (SHR), ktorá od roku 1995 udeľuje prestížne morálne ocenenie Dar roka. O tom, kto získal Cenu Dar roka 2005 a prečo, oboznámila aj novinárov na tlačovej besede 28. marca 2006 v Bratislave. Táto cena, ktorú symbolizujú tri oriešky vyryté do skla, patrí v Európe k ojedinelým.

Čestnej komisii na udelenie ceny Dar roka za rok 2005 sa nerozhodovalo ľahko, kto bude absolútny hlavný laureát tohto ocenenia. Napokon sa ním stali slovenskí hokejoví reprezentanti: Michal Handzuš, Ján Lašák, Ľuboš Bartečko, Pavol Demitra, Marián Gáborík, Ladislav Nagy, Vladimír Országh, Branko Radivojevič, Radoslav Suchý a Tomáš Surový, plus Slovenský zväz ľadového hokeja, Slovenský olympijský výbor, spoločnosť Autogroup a denník Pravda. Pomohli osemročnému Martinkovi Joppovi, ktorý prišiel vlani pri dopravnej nehode o obidve nohy. Martinko chcel byť hokejovým brankárom, ale dopravná nehoda tomu navždy zabránila. Práve to oslovilo hokejistov M. Handzuša a J. Lašáka, ktorí chlapca navštívili v nemocnici a rozhodli sa mu pomôcť. Vlani v septembri hokejisti venovali jeho rodičom Škodou Octaviu a 150 tisíc korún zo zbierky, ktorú usporiadali. Naďalej sú nielen oni, ale aj ich kolegovia, chlapcovi oporou. Navštevujú ho, píšú mu sms-ky. Auto uľahčí Martinkovi a jeho rodičom situáciu. Budú ho mať na čom voziť do školy, aj na rehabilitáciu.

Jedným z členov čestnej komisie bol aj katolícky kňaz Marián Červený z Mosta pri Bratislave, ktorý povedal, že návrhov na toto ocenenie by mohlo prísť aj päťsto, keby ich občania napísali a poslali. Nie každého však dobro zaujme. Sme svedkami, ako povedal, že zlu sa venuje neraz viac pozornosti ako činom dobra, ktoré si zaslúžia, aby neostali zabudnuté. Tak, ako ostatní desiatich členovia čestnej komisie, aj M. Červený bodoval návrhy podľa stanovených kritérií, ktorými boli: individuálny a spoločenský význam daru, jeho aktuálnosť, cielenosť, etická a morálna stránka daru, vplyv na riešenie problému obdarovaného. Rozhodol sa dať najviac

bodov Doc. MUDr. Myrónovi Malému, riaditeľovi Národného rehabilitačného centra v Kováčovej za vysokú úroveň rehabilitačných a ďalších odborných služieb všetkým pacientom. Ale nielen vďaka riaditeľovi, ktorý sa stal jedným z hlavných laureátov ceny Dar roka, ale aj lekárom a celému personálu sa tomuto rehabilitačnému centru darí opäť vrátiť množstvo ľudí do pracovného a spoločenského života.

Hlavným laureátom ceny Dar roka v kategórii právnických osôb sa tentoraz stalo vedenie Železiarní Podbrezová, zastúpené generálnym riaditeľom Ing. Vladimírom Sotákom, za veľmi podnetný a príkladný sociálny program pre zamestnancov. Akciová spoločnosť Železiarne Podbrezová je známa nielen tým, že si váži svojich zamestnancov a považuje ich, ako sa vyslovil riaditeľ V. Soták, za „najväčšie bohatstvo firmy“. V regióne Brezna účinne podporuje nemocnice, školy, domovy sociálnych služieb, detské domovy, aj vlastné Stredné odborné učilište. „Na budúci školský rok otvoríme aj gymnaziálnu triedu, v ktorej sa budú pre našu firmu pripravovať budúci vysokoškooláci. Železiarne v Podbrezovej sa venujú aj učiteľom, starajú sa o ich vysokú úroveň, aby milovali aj cudzie deti“, vyzdvihol riaditeľ V. Soták pred novinármi práve v Deň učiteľov. Nezabúda sa ani na dôchodcov, ktorým železiarne platia napríklad lístky do kina. A nielen to, darom krvi zabezpečujú rekondičné víkendové pobyty na Donovaloch a súčasným zamestnancom nikdy nezabudnú dať aj 14. plat.

Mimoriadnym morálnym ocenením, ktoré SHR udeľuje, je aj Dar života. Tentoraz ho získava Jaroslav Slávik z Dubnice nad Váhom, ktorý zachránil život topiacej sa žene. Nie je to po prvý raz. Za záchranu života mu vďaka aj traja ľudia z Chorvátska, ktorých vytiahol na breh, keď sa topili v mori. J. Slávik je pravidelným darcom krvi, ako aj absolventom kurzu prvej pomoci, ktorú dôkladne ovláda. Cenu Dar života dostáva aj Marcel Sasko z Levíc, mladý futbalový rozhodca. Z Obchodnej akadémie, kde vlani maturoval, si pamätal, ako sa poskytuje prvá pomoc. Vďaka tomu nestratil duchapřítomnosť a jednému z futbalistov, ktorému pri zápase zapadol jazyk, uvoľnením dýchacích ciest pomohol preklenúť kritický moment ohrozenia života.

Ceny Dar roka 2005 odovzdá Slovenská humanitná rada v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca v júni. Postrehy z odovzdávania cien šlachetným ľuďom uverejníme.

Margita Škrabáľková

Vzniklo Združenie nešťátnych detských domovov

Na Slovensku po roku 1998 vzniklo 18 nešťátnych detských domovov - zariadení náhradnej starostlivosti. Tri z nich sú v Žilinskom kraji - v Turzovke, Ružomberku a Likavke. Tie najprogressívnejšie z nich sa venujú aj náhradnej starostlivosti v profesionálnych náhradných rodinách, ďalšie z nich výrazne pomáhajú s umiestnením mentálne postihnutých detí v sieti náhradnej ústavnej starostlivosti.

Na prvom valnom zhromaždení, ktoré sa uskutočnilo 29. marca 2006 v Ružomberku, sa zišli zástupcovia trinástich nešťátnych detských domovov na Slovensku, aby založili Združenie zástupcov nešťátnych detských domovov v SR (ZZNDeD v SR), ktorého členskú základňu tvoria riaditelia, odborní pracovníci, ale aj dobrovoľníci zo sedemnástich nešťátnych detských domovov. Toto občianske združenie vzniklo z iniciatívy Detského centra - Spoločnosti pre pomoc deťom v SR, odkázaným na náhradnú výchovu so sídlom v Ružomberku, ktoré ako prvé na Slovensku zriadilo v roku 1999 prvý virtuálny nešťátny detský domov Náhradné rodiny Detského centra. K vzájomnému konsenzu väčšiny nešťátnych zariadení náhradnej starostlivosti na Slovensku došlo po predchádzajúcej (takmer trojročnej) spolupráci v rámci inštitútu Spoločnej dohody.

Okrem volieb do orgánov združenia a iných odborných bodov programu vystúpili s odbornou témou aj hostia z Odboru sociálnej inklúzie a z Akreditačnej komisie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny. Za prvého predsedu bol zvolený PaedDr. Viktor Blaho, prezident Detského centra a riaditeľ prvého virtuálneho nešťátno detského domova na Slovensku. Do výboru združenia boli ďalej zvolení Ing. Libor Kobyda - Detský domov Detský smiech, o. z. Trenčín-Soblahov, Mgr. Janka Trvalová - Domov detí Ľubietová a Silvia Pančíková z detského domova Náhradné rodiny Detského centra v Ružomberku. Hlavným cieľom ZZNDeD je dosiahnutie optimálnych životných podmienok, ktoré sa čo najviac približujú bežnému životu v rodine. To je pre deti a mládež s nariadenou ústavnou výchovou a pre mládež po ukončení náhradnej ústavnej výchovy veľmi dôležité. Združenie bude presadzovať ich potreby, záujmy a práva a pomáhať pri ich uskutočňovaní.

Mgr. Mária Pravdová
psychologička Detského centra

Záhady schizofrénie vystupujú z hmly

Ako ďalej, keď sa rozplýva skutočnosť

Slovo schizofrénia sa v poslednom čase často stalo módnym. Skloňuje sa vo všetkých pádoch, niekedy aj v nezmyselných spojeniach, označujúcich rozpoltenosť ľudského konania smerujúceho k šialenstvu. Mimovládna organizácia Liga za duševné zdravie (LDZ) sa v prvých jarných týždňoch rozhodla vniesť svetlo osvetly do významu tohto pojmu označujúceho najzávažnejšie duševné ochorenie a nielen to.

Liga urobila významný krok v ústrety k vzdelávaniu verejnosti o tejto chorobe. Umožnilo jej to vydanie troch moderných populárnych publikácií, ktoré vyšli vďaka sponzorom. Nájdete ich pod názvami Objavte cestu, ako ísť ďalej (preklad z anglického originálu) a Program od A po Z (uvádza všetky aspekty, ako sa pacient so schizofréniou môže starať sám o seba). Tretia publikácia od H. Javorskej, P. Breiera, M. Barovej

a V. Nogovej Keď sa skutočnosť rozplýva je informáciou o možnostiach zdravotníckej a sociálnej pomoci pre chorých so schizofréniou a ich blízkych. S týmito brožúrkami začala Liga za duševné zdravie 22. marca 2006 kampaň, s ktorou sa vydáva do päťnástich miest na Slovensku.

V marci navštívili odborníci LDZ Myjavu, Brezno, Trenčín, Zvolen, Žilinu a Banskú Bystricu. V diskusiách v kultúrnych strediskách, kinosálach a v nemocniciach diskutovali s pacientmi a ich príbuznými, s každým, kto mal záujem. Lepšiu informovanosť o schizofrénii prinesú v apríli aj do Považskej Bystrice, Košíc, Prievidze, Michaloviec, Nitry a Rimavskej Soboty. O schizofrénii sa bude diskutovať aj v Bratislave, na Ševčenkovej ulici v Petržalke, v budove, ktorú získala Liga za duševné zdravie spolu s niektorými neziskovými organizáciami do vlastníctva. Verejnosti sa tu budú venovať lekári Jozef Hašto a Hana Javorská. Potom sa diskusia prenesie do Trnavy a Pezinka.

Schizofréniou trpí približne jedno percento svetovej populácie. Na Slovensku ju má 50 tisíc ľudí, uviedla primárka mužského oddelenia Pinelovej nemocnice v Pezinku MUDr. Zuzana Lajčiaková. Mnohí majú o schizofrénii zastarané, mylné predstavy. Nejde o roz dvojenie osob-

nosti, zdôraznil prezident Ligy za duševné zdravie MUDr. Peter Breier, ktorý priravnal toto ochorenie k „potácaniu sa duše“. Ide o závažnú duševnú poruchu, ktorá môže trvať celý život. Pacient pritom prestáva rozoznávať realitu od predstáv, býva zmätený, máva hlasové halucinácie, pociťuje úzkosť a strach. U tretiny pacientov ide len o jednu epizódu - tí sa po liečení môžu vrátiť do normálneho života. U ďalšej tretiny ide o opakované epizódy. Keď vtedy pacienti pravidelne užívajú lieky, môžu sa zamestnať a vydržia pracovať, ak nájdu porozumenie vo svojom okolí. Moderné psychofarmaká dokážu účinne pomáhať pacientom so schizofréniou. Poslednú tretinu tvoria chronickí pacienti, ktorí bývajú väčšinou invalidizovaní a u nich sa prognóza ochorenia ťažko určuje. Schizofrénie nepribúda, ani neubúda, hoci schizofrenici majú málokedy deti. Ak sa vyskytuje u rodiča, môže ju zdediť jeho dieťa. Prejavuje sa však až v čase dospelosti. Prípady schizofrénie u detí sú zriedkavé. Názory na schizofrénii ako na nevyliciteľnú chorobu mali donedávna nielen laici, ale i mnohí lekári. To by sa malo zmeniť k lepšiemu aj vďaka kampani Ligy za duševné zdravie.

Margita Škrabáľková

Medzinárodný festival ľudí s mentálnym postihnutím

Urobme si radosť!

Budova Slovenského rozhlasu v Bratislave sa v sobotu 28. januára stala dejiskom prvého ročníka Medzinárodného festivalu umeleckých prejavov ľudí s mentálnym postihnutím. Festival s názvom Urobme si radosť! zorganizovala Spoločnosť Downovho syndrómu na Slovensku spoločne s redakciou časopisu Slniečnica, so Slovenským rozhlasom a s Katedrou liečebnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského

v Bratislave. Konal sa pod záštitou ministerky práce, sociálnych vecí a rodiny Ivety Radičovej.

Na vernisáži sa predstavil výber výtvarnej a literárnej tvorby mladých Slovákov, Čechov, Poliakov a Litovcov. Návštevníci mohli obdivovať 150 vystavených prác s rôznorodými námetmi. Boli to tie najkrajšie z približne 1 500, ktoré poslali „davníci“ a ľudia s iným mentálnym postihnutím. A veru, bolo sa na čo pozerieť. Vystavené diela boli osobnými výpoveďami o živote a podmienkach, v ktorých žijú títo ľudia. Najväčším prekvapením boli literárne práce, pretože v tejto oblasti sa doposiaľ ľudia s mentálnym postihnutím u nás takmer neprejavovali. Výber z malieb, básní a poviedok vyšiel v katalógu, ktorí dostali návštevníci výstavy. Po výstave nasledovali divadelné a tanečné predstavenia súborov z každej krajiny. Spolu ich bolo desať. Slovensko reprezentovali Arabeska Nitry, združenie Art/Est z Košíc, Divadlo z pasáže z Banskej Bystrice, skupina Chill Bance z Púchova a folklórny súbor Javorček z Bratislavy. Z Českej republiky to bolo Divadlo Hájenka Krkonoše a Štúdio Oáza Praha, z Poľska Sloneczny teatr Białystok a ďalší. Repertoár zúčastnených súborov bol široký: divadlo, tanec, muzikál, folklór, balet. Účinkujúci sa prekonávali – radosť zo života a z toho, že sa môžu predviesť na verejnosti, z nich len tak sršala. Súčasťou benefičného podujatia bol aj koncert niekoľkých hudobných telies. Na ňom sa – rovnako ako na vernisáži – zúčastnilo množstvo ľudí.

Zámerom organizátorov je, aby sa z tohto medzinárodného podujatia stala tradícia.

Pavína Drážovská
foto: Martin Mikuláš

V Berlíne otvorili prvú školu na svete, kde sa jej žiaci učia smiať. Ľudia, ktorí sa do nej prihlásia, sa praktickými cvičeniami učia rozdielnym typom smiechu. Podľa učiteľov je Nemecko krajinou, kde už ľudia zabudli, ako sa smeje, a preto je táto výučba veľmi dôležitá.

Už po desiatich týždňoch života ľudského zárodka sa dá zistiť, či bude dieťa ľavák alebo pravák. Podľa odborníkov to môže znamenať, že za preferenciu pravej alebo ľavej ruky nemôže mozog, ale naopak, výber strany rozhodne o tom, ako sa mozog embrya vyvíja ďalej. V desiatich týždňoch totiž plod vykazuje pohyby rúk, ktoré ešte mozog neovláda.

Uveríte?

Ľudia sa už odpradáva skrášľovali. Svedčí o tom aj najnovší nález z írskoho močariska, kde objavili zachované pozostatky dvoch netypických predhistorických mužov. Zaujímavé na nich je, že jeden je nadrozmernejší a druhý používal gél na vlasy. Podľa Neda Kellyho, riaditeľa sekcie historických pamiatok v írskom Národnom múzeu, menší muž sa pravdepodobne pokúšal zvýšiť svoju postavu použitím zvláštnej ozdoby hlavy v mohykánskom štýle s vlasovým gélom, ktorý do krajiny dovážali z Francúzska. Takúto „kozmetiku“ si však mohli dovoliť len členovia írskoho spoločenstva do obdobia rokov pred približne 2 300 rokov. Bakteriálne podmienky a močiare tak dobre zakonzervovali pozostatky týchto tiel, že sú na nich viditeľné aj odtlačky prstov.

Nórsku vládu plánuje vybudovať na arktických ostrovoch Špicbergy bunker vo večnom ľade, ktorý by dokázal skryť v útrobach okolo dvoch miliónov semien z asi 300 druhov obilia. Obrovský kontajner v hodnote troch miliónov dolárov zapustia do vrchu z pieskovca. Stavba bude mať niekoľko metrov hrubé múry zo špeciálneho betónu a vchod, ktorý odolá nárazovým vlnám. „Pokiaľ by sa udialo najhoršie z najhoršieho, táto svetová banka semien umožní, aby sa na našej planéte opäť vybudovalo poľnohospodárstvo,“ povedal riaditeľ Globálnej organizácie pre mnohorakosť obilných druhov Cary Fowler.

Chrápanie netrápi len spolunocľazníkov, ale aj samotných chrápajúcich spáčov. Pri chrápaní ich totiž často sužuje nedostatok prívodu vzduchu do pľúc. Na jednoduché riešenie prišli vedci. Pacientov vedú k tomu, aby sa venovali spevu. Ten posilňuje horné partie hltana, ktoré môžu zabrániť vydávaniu nepríjemných nočných zvukov.

Prečítali sme za vás

Liekové knižky pre lepšiu prehľad o užívaní liekov

Všeobecná zdravotná poisťovňa, a. s., začala v januári 2006 vydávať liekové knižky pre svojich poistencov. Vydaním liekových knižiek chce poisťovňa zabezpečiť účelné využívanie liekov v primeranej dávke tak, aby sa predišlo niektorým komplikáciám a pacient nebol ohrozený liekovými interakciami. Liekové knižky ponúka poisťovňa tým poistencom, ktorí dlhodobo užívajú viacero druhov liekov. Vybraných poistencov osloví poisťovňa listom, aby si liekovú knižku vyzdvihli v príslušnej pobočke. O pridelenie liekovej knižky pacientovi môže požiadať aj ošetrojúci lekár. Ostatní poistenci, ktorí majú o liekovú knižku záujem, musia podať písomnú žiadosť o jej vydanie. Žiadosť nájdú v pobočkách Všeobecnej zdravotnej poisťovne a na internetovej stránke www.vszp.sk. Informáciu o tom, že poistenec je držiteľom liekovej knižky, zaznamená poisťovňa v preukaze poistenca a bude o tom informovať aj ošetrojúceho lekára.

(Partnerstvo 1/2006)

V Bratislave chýbajú ubytovne pre bezdomovcov

V odstavenom vagóne na železničnej stanici v Bratislave našli 16. januára mŕtveho bezdomovca. Osudnou sa preňho zrejme stala kombinácia alkoholu a podchladenia. Od začiatku zimy zomrelo v uliciach hlavného mesta 18 ľudí bez domova. Základným problémom sú beznádejne preplnené nocľahárne a ubytovne. V uliciach Bratislavy žije podľa odhadov dve až tritisíc bezdomovcov. V útlukoch je však miesto len pre asi 100 z nich. Okrem toho tam platia prísne pravidlá. Väčšina preto prežije zimu na ulici, v kanáloch či na stanicach. Problém s nedostatkom miest v útlukoch trvá dlhšie. Kým v susednom Česku alebo Maďarsku je už minulosťou a bezdomovcom ponúkajú pracovné programy, u nás sa stále ešte diskutuje, kto by si mal stavbu útlukov vziať na starosť. „Mala by to byť VÚC-ka, prípadne magistrát a vlastne všetky mestské časti,“ hovorí Nina Beňová z občianskeho združenia Proti prúdu.

Po spolupráci volá aj samospráva. Návrh bezdomovcov do sociálneho systému, a teda do bežného života, musí podľa nej podporiť aj štát. Samospráva však môže okrem teplej polievky pomôcť aj inak. Podľa štatistík mimovládnych organizácií počet bezdomovcov na Slovensku od roku 1998 stúpil desaťnásobne.

(TA3, 17. 1. 2006)

Na verejnoprospešné účely takmer miliarda korún

Fyzické a právnické osoby minulý rok poukázali vo forme dvojpercentného podielu zo

zaplatenej dane z príjmov na verejnoprospešné účely spolu 930,8 milióna korún.

Analýza plnenia daňových príjmov štátneho rozpočtu ku koncu minulého roka, ktorú zverejnilo Daňové riaditeľstvo, hovorí, že ako daň z príjmov fyzických osôb vybrali minulý rok daňové úrady celkovo 40,43 miliardy korún, z čoho na verejnoprospešné účely išlo viac ako 312,4 milióna korún. Od právnických osôb vybrali 42,7 miliardy, na verejnoprospešné účely išlo 618,3 milióna korún.

(SME, 7. 2. 2006)

Prvý Svetový deň Downovho syndrómu

Na podnet organizácie DSI (Down Syndrome International) a EDSA (European Down Syndrome Association) bol 21. marec 2006 vyhlásený za Svetový deň Downovho syndrómu. Ako informoval predseda Spoločnosti Downovho syndrómu na Slovensku Róber Lezo, tento symbolický dátum bol odvodený z číslíc 3 a 21 (trizómia 21. chromozómu) a mal by poslúžiť lepšiemu objasneniu a porozumeniu problematiky osôb narodených s Downovým syndrómom.

V tejto súvislosti DSI a EDSA zorganizovali medzinárodný internetový projekt Video príspevok na zviditeľnenie jednotlivcov s Downovým syndrómom, do ktorého sa zapojilo 21 krajín z celého sveta. Video ukážky 21 osôb s Downovým syndrómom z rovnakého počtu krajín sveta sa profesionálne spracovali do digitálnej „galérie“ a v prvý Svetový deň Downovho syndrómu sa tento film objaví na webe, ako aj v televíznych programoch jednotlivých krajín. „Organizátori projektu chcú týmto odovzdať odkaz silného impulzu smerom k celosvetovej podpore jednotlivcov s Downovým syndrómom,“ konštatuje Lezo.

(SITA, 9. 3. 2006)

Taxík pre vozičkárov

Od leta tohto roku by mal začať v Nitre premávať sociálny taxík. Poslúžiť by mal hlavne na prepravu zdravotne postihnutých, imobilných a starších ľudí. Vozidlo bude mať moderné zariadenie na nakladanie invalidného vozíka.

Taxík by mal zabezpečovať prepravu hendikepovaných prednostne do zdravotníckych zariadení. Prevádzkovateľom bude mesto Nitra, ktoré získa vozidlo do prenájmu za veľmi výhodných finančných podmienok. „Z mestského rozpočtu budeme uhrádzať len úpravu zdvíhacej plošiny pre vozičkárov. Náklady by mali dosiahnuť zhruba 150 tisíc korún,“ uviedol primátor Nitry Ferdinand Vítek. Preprava taxíkom bude čiastočne spolplatená. Primátor zatiaľ nevie, koľko sa bude platiť za sociálny taxík. Cena by však mala pokrývať prevádzkové náklady.

(Nový Čas, 13. 3. 2006)

Problémy ťažko telesne postihnutých ľudí

V každej populácii - aj u nás - je približne každý desiaty človek zdravotne postihnutý. Na celom Slovensku mnohí ľudia s postihnutím denne prekonávajú nielen architektonické bariéry, ale aj rôzne prekážky a ťažkosti napríklad pri hľadaní a udržaní si práce, v prístupe k vzdelaniu, doprave, zdravotným a sociálnym službám, liekom, pomôckam... Ich rastúce životné náklady a nízke príjmy spôsobujú veľa takmer neriešiteľných situácií. Mnohí sa ocitajú na hranici chudoby, kvalita ich života sa postupne znižuje.

Všetky tieto prekážky príliš často bránia ľuďom s postihnutím, aby sa postupne a plne začlenili do spoločnosti a aby mali dôstojné podmienky na život. Hoci sa postupne zreálnujú predstavy o tom, čo znamená v každodennom živote ťažké telesné postihnutie, predsudky sú stále hlboko zakorenené vo vzdelávacej, sociálnej, kultúrnej i politickej praxi.

Vo výdavkoch na sociálne zabezpečenie v rámci Európskej únie patrí Slovensko na posledné miesto. Do sociálnej oblasti sa ročne dáva na obyvateľa len 921 eur, kým napríklad v Českej republike 1 551 eur a v Dánsku dokonca až 10 204 eur.

Podľa Pléna spoločenstva pre európsku domácnosť majú osoby vo veku od 16 do 64 rokov, ktoré nie sú postihnuté, 66-percentnú pravdepodobnosť získať prácu alebo podnikat. Pre osoby s postihnutím, ktoré nie je vážne, táto miera dosahuje 47 percent. U osôb s ťažkým telesným postihnutím sa znižuje na 20 percent. Na Slovensku je to však ešte horšie, keďže miera nezamestnanosti sa v roku 2005 pohybovala v rozpätí od 15 do 16,4 %. Situácia je obzvlášť ťažká pre tých ľudí, ktorí sú dvojnásobne postihnutí. Patria k nim napríklad staršie postihnuté osoby a postihnuté ženy.

Dosiahnutie rovnakých možností pre ľudí s postihnutím si vyžaduje stratégiu a koncepciu, ktorá by zahŕňala okrem iného aj boj proti diskriminácii, zabezpečenie nezávislého života, podporu väčšej sociálnej integrácie a sociálnej pomoci vo forme nevyhnutných prvkov (fungujúca osobná asistencia), rozširovanie možností pre vzdelávanie, rekvalifikáciu, celoživotné vzdelávanie, zamestnanosť, zvýšenie dostupnosti a kvality služieb a podporných technológií a zabezpečenie prepravy.

Centrum samostatného života sa obrátilo 24. februára 2006 na všetky politické strany s výzvou, ktorej cieľom je upriamiť pozornosť spoločnosti na problémy občanov s ťažkým telesným postihnutím. „Napriek dosiahnutému pokroku je ešte stále veľa možností na zlepšenie. Ani najstarostlivejšie pripravená legislatíva nebude adekvátne, ak nebude dostatočná politická vôľa na jej realizáciu v dlhodobých aktivitách, ak sa nebudú akceptovať potreby a názory samotných občanov s ťažkým telesným postihnutím. Sme pripravení na diskusiu a na spoluprácu v tejto oblasti. Ak sa má splniť záväzok rovnakých príležitostí pre postihnutých, je potrebná koordinovanejšia snaha podporovať lepšie chápanie postihnutia. Názory sa nemenia automaticky alebo spontánne. Je to komplexný proces, ktorý si vyžaduje koordinovanú a integrovanú politiku na všetkých úrovniach spoločnosti, ktorá zvýši uvedomelosť a odstráni sociálne prekážky a súčasne umožní nám, postihnutým, začať sa. ...Vyzývame vás, aby ste nazabudli komunikovať aj s občanmi s postihnutím a ich zástupcami, aby ste sa nezdráhali do svojich programov zahrnúť aj riešenie problematiky občanov s postihnutím. ...Len vytváraním spoločnosti pre všetkých, vytváraním rovnakých príležitostí pre všetkých, môžete skutočne naplniť svoje volebné programy a osloviť voličov, ku ktorým patria aj občania s ťažkým telesným postihnutím,“ uvádza sa v závere výzvy, ktorú za Centrum samostatného života podpísali Jaroslav Grič, Ing. Vladimír Húšťava a Ludmila Gričová.

Alžbeta Oravičková

Slovenská spoločnosť pre rozvoj špeciálnej gymnastiky, športu a tanca mentálne postihnutých Arabeska pozvala svojich priateľov, sympatizantov a ďalších hostí na benefičné tanečné predstavenie Luskáčik a myši kráľ. Konalo sa 5. januára 2006 v Divadle Andreja Bagara v Nitre. Medzi hosťami bol aj prezident Slovenskej humanitnej rady Ivan Sýkora. Arabeska týmto mimoriadne vydareným podujatím oslávila piate výročie svojho vzniku.

V Bratislave sa 2. februára 2006 konalo zasadanie slovenskej odbornej poroty Novinárskej ceny 2005, ktorá hodnotila súťažné príspevky (texty a fotografie) v rámci medzinárodnej súťaže Stop diskriminácii. Členkou tejto poroty je aj šéfredaktorka časopisu Humanita Olga Škorecová.

Krátko

Kultúrny dom v Rohožníku sa stal 25. februára tohto roku dejiskom celoslovenského Plesu bez alkoholu. Toto tradičné podujatie s netradičnou plesovou zábavou zorganizovalo Združenie abstinentov Slovenska.

Zväz telesne postihnutej mládeže bude od marca 2006 do júna 2007 realizovať projekt zvyšovania možností pracovného uplatnenia pre ľudí s nedostatkom príležitostí. Cieľom a zároveň hlavnou myšlienkou snaženia zväzu je zlepšenie situácie v zamestnávaní a pracovnom uplatnení sa ťažko zdravotne postihnutých mladých ľudí a propagácia hnutia Abylimpiády. Zahraničnými partnermi projektu sú organizácie z Talianska, Francúzska, Holandska a Poľska, domácimi spolupracovními sú Ideálna mládežnícka iniciatíva a Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Bratislava. Projekt, ktorého úlohou je pomôcť ľuďom so zdravotným postihnutím presadiť sa na trhu práce a potenciálnym zamestnávateľom zorientovať sa v tejto oblasti, je podporený v rámci Iniciatívy spoločenstva EQAL (súčasť Európskeho sociálneho fondu).

Približne 6 000 mladých ľudí rozdávalo počas troch dní (21. až 23. marca 2006) vo všetkých slovenských mestách letáčky Združenia občanov SR postihnutých epilepsiou AURA. Začínali sa slovami: „Neprekroč ma, ale sa ku mne zohni, možno mi zachrániš život...“ Zámerom tejto kampane bolo poskytnúť širokej verejnosti zrozumiteľné a kvalifikované informácie o tom, ako poskytnúť prvú pomoc pri epileptickom záchvate.

Predstavujeme

Materské centrum BAMBINO

V Poprade sídli od jesene 1998 Materské centrum BAMBINO, ktoré sa v roku 1999 stalo riadnou členskou organizáciou Slovenskej humanitnej rady. Orientuje sa na pomoc ženám na materskej dovolenke. Jeho poslaním je poskytnúť matkám kvalitnú relaxáciu, ale i poučenie a ich deťom vhodné a prítiahľivé prostredie. V rozhovore s RNDr. Evou Fiedlerovú, ktorá Materské centrum (MC) Bambino vedie, predstavujeme priority tohto občianskeho združenia.

Ako Materské centrum Bambino vzniklo?

Na začiatku bola túžba mať pekný, bezpečný priestor, miesto, kde by sme sa mohli stretávať, vzdelávať sa, pomôcť si, vymieňať si skúsenosti či čerpať energiu na zvládanie mamičkových starostí. Táto myšlienka nás tak nadchla, že sme založili občianske združenie, napísali projekt a aj získali grant na jeho realizáciu. O necelý rok (v roku 1999) sa nám podarilo získať, upraviť a slávnostne otvoriť priestory Bambina. Patrí medzi prvé materské centrá na Slovensku. (V súčasnosti u nás pôsobí asi 70 materských centier a ich počet neustále narastá). Od jeho narodenia uplynulo sedem rokov a za tento čas jeho priestory zaznamenali tisícky návštev a stovku aktívnych členiek - mamičiek.

Koľko máte v súčasnosti členiek? Alebo máte aj členov?

V súčasnosti má Bambino 14 členiek. V Bambine pôsobí Škola zdravého materstva, sú tu ľudovo-umelecké, remeselnícke a tvorivé dielne pre deti, uskutočňuje sa tu projekt zamestnanosti žien po materskej dovolenke, pôsobí tu krízová poradňa, konajú sa rôzne voľnočasové aktivity... Do činnosti materského centra sa môže zapojiť každá mama, ktorú aktivity oslovia alebo príde so zaujímavým nápadom. Snažíme sa deťom a mamám vyplniť čas tvorivo a zaujímať. Veľa otcov nám pritom pomáha a radí.

Matky s deťmi akého veku vás najviac navštevujú?

Najčastejšie k nám chodia deti do troch rokov s rodičmi, najmä s mamami. Bambino navštevujú aj starí rodičia, príbuzní, študenti... Stáva sa priestorom pre všetkých, ktorí ho potrebujú. Budúce mamičky s obľubou navštevujú predporodnú prípravu v Škole zdravého materstva. Neskôr sa môžu stať členkami podpornej skupiny dojčenia, zúčastňovať sa na vzdelávacích podujatiach, navštevovať s deťmi krúžky alebo sa len hrať. Bambino sa venuje aj hudobným projektom. Sú to dva muzikály: Kozliatka - na námet klasickej rozprávky o siedmich kozliatkach a Ema o dievčatku, ktoré vie, že vie lietať. Autorom oboch je popradský hudobník Zbyňo Džadoň. Spolu s ďalšími muzikantmi vytvoril pôvabné dielka, ktoré poskytli rodičom i deťom priestor na ich pôsobenie na pódiu.

Aká je kapacita vášho centra?

Návštevníci majú k dispozícii priestranú herňu s loptičkovým bazénom, šmykačky, preliezačky s množstvom hračiek, čajovňu, učebňu pre deti na vyučovanie angličtiny a tvorivé dielne. Na poschodí máme svetlú priestranú miestnosť. To je miesto pre Školu zdravého materstva a rôzne kurzy pre mamy v sprievode svojich detí, na stretnutia podporných skupín dojčenia, nácvik muzikálov, hodínku brušných tančov a kalanetiky... Na poschodí je aj krajčírska a tkáčska miestnosť a izba slúžiaca krízovej poradni.

S kým spolupracujete pri uskutočňovaní vašich aktivít?

Naše aktivity vychádzajú z potrieb matiek a ich detí. Ženy často natolko trápí určitý problém, že samy iniciujú či vypracujú projekt na jeho riešenie. Takto v Bambine prebieha projekt Európskeho sociálneho fondu Z materskej dovolenky do práce spoločne s prešovským MC Mymamy a projekt Školy zdravého materstva podporený nadáciou NESST z Budapešti. Po rokoch organizácia práve vďaka tomuto projektu opravila strechu a chodby, ktoré boli v kritickom stave. Charakter spolupráce má i členstvo v Únii materských centier, a to prostredníctvom zaujímavej medzinárodnej kampane Ako chceme vychovávať naše deti, ktorá zahŕňa 24 krajín sveta. Medznikom tejto kampane bude medzinárodná konferencia v Bratislave v novembri tohto roku.

Kto a čo vám vo vašej práci najviac pomáha?

Stimuluje nás pozitívna spätná väzba. Úspech znamená dieťa, ktoré mama dlhšie dojčí vďaka tomu, že sme jej pomohli prekonať laktáčnu krízu, žena, ktorá dôstojne porodí svoje dieťa, lebo pozná svoje práva, nadšený divák, ktorý videl náš muzikál Ema alebo detský smiech, ktorý sa ozýva z herne. To sú okamihy, ktoré nás vedia naštartovať do ďalšej práce. Materiálne prežiť nám pomáhali granty od nadácií, príspevky ministerstiev, Mestského úradu v Poprade, podnikateľa, aj naši sympatizanti darovaním 2 % zo svojich daní. Ide však o „boj o prežitie“, udržanie si svojho miesta na zemi.

Na ktoré tvorivé či vzdelávacie činnosti vášho Materského centra máte najväčší ohlas?

Mamy veľmi pozitívne prijali Školu zdravého materstva, ktorú dlhodobo vedie tím mamičiek. Okrem výučby poskytujú poradenstvo na princípe „mama mama“. Kurzy garantujú lekári a samotné členky si v nich rozširujú svoje vedomosti. Škola zdravého materstva rozšírila svoj program o masáže detí a kurz pre ženy, ktoré majú problém s otehotnením. S pozitívnymi ohlasmi sa stretol aj projekt Z materskej dovolenky do práce. Uskutočňuje sa na dvoch úrovniach, individuálnej a spoločenskej. Individuálnu úroveň predstavujú skupinové poradenské kurzy pre ženy s maloletými deťmi zamerané na posilne-

nie sebedomia a zamestnaneckých zručností, ďalej individuálne poradenstvo, poskytovanie referencií pre budúcich zamestnávateľov a kiosk trhu práce, kde si môžu vyhľadávať ponuky voľných pracovných miest na internete alebo v tlači. Pritom majú k dispozícii opatrovanie detí v priestoroch materského centra. Druhá úroveň je spoločenská. Jej hlavnou súčasťou je výskum formou dotazníkov, ktoré sú distribuované mamám i zamestnávateľom. Cieľom je objektívne zmapovať bariéry, ktoré sťažujú situáciu matkám na trhu práce a zamestnávateľom neumožňujú zavádzať rodinnú kultúru vo svojich firmách.. Hľadáme pozitívne príklady z praxe, ktoré hovoria o tom, že aj v súčasnej spoločensko-politickej a ekonomickej situácii je možné byť ústretový k zamestnancom s rodičovskými povinnosťami.

Spomínali ste, že vykonávate aj poradenskú činnosť.

V Bambine sa vyprofilovala skupina poskytujúca poradenstvo pri problémoch s dojčením pod vedením certifikovanej poradkyne Miriam Parížekovej. Lubka Lapšanská je zasa sprievodkyňou žien obdobia tehotenstva a šestonedelia. Pôsobiť začína i podporná skupina pre matky so sluchovo postihnutými deťmi, ktorú vedie surdopedička Martina Rzymánová. Krízová sociálno-právna poradňa poskytuje poradenstvo matkám s deťmi vo vážnych životných situáciách. Kiosk trhu práce zasa radí ženám pri hľadanií si pracovného miesta.

Mohli by ste vymenovať najúspešnejšie uskutočnené besedy vo vašom centre?

S veľmi pozitívnym ohlasom sa stretla beseda s predsedníčkou Asociácie pôrodných asistentiek v Čechách pani Konigsmarkovou. Prvý deň jej návštevy bol venovaný ženám –matkám, druhý lekárom a zdravotným sestram. Medzi veľmi úspešné patria aj besedy o výchove našich detí v rámci medzinárodnej kampane. Mamičky prostredníctvom dotazníkov a diskusných skupín poskytujú svoje skúsenosti a predstavy o výchove detí v súčasnom modernom svete.

Čo zaujímavé pripravujete v najbližšej budúcnosti?

Okrem spomínaných projektov a stratégií začíname pripravovať ďalší hudobný program podľa nového multimediálneho CD Farby, opäť z dielne Zbyňo Džadoňa. Do jeho dramatickej podoby zapojíme čo najviac subjektov, napr. materské školy, základné umelecké školy a našich kamarátov zo Špeciálnej školy v Poprade. Stále načúvame mamám a ich potrebám, pretože šťastná mama má všetky predpoklady, aby vychovala šťastné dieťa a postrážila šťastie aj pri rodinnom kuzube.

Margita Škrabáľková

Kontakt:

Materské centrum BAMBINO
 Šrobárova 20, 058 01 Poprad
 telefón: 052/7732413, 052/7892421
 www.mcbambino.sk
 e-mail: bambino@sinet.sk,
 eva.fiedlerova@gmail.com
 číslo účtu: 4310064438/3100

Summary

Moral Award for Volunteers

(page 4)

For more than forty representatives of member organizations of the Slovak Humanitarian Council this year's March 14th became very celebratory and unusual one. They came to Grassalkovich Palace in Bratislava to take opportunity to meet and speak with the President of the Slovak Republic. These meetings between Head of State and volunteers from the Slovak Humanitarian Council's member organizations who are either the disabled people or work for the disabled have taken place yearly since 1993.

Mr. Ivan Gašparovič, President of the Slovak Republic in his address welcomed the opportunity to meet people who are willing to put out themselves during their leisure time for those who are in need. He expressed his high appreciation of their activities and his personal gratitude to them and to the Slovak Humanitarian Council for a long-time help aimed at the alleviation of the human suffering, development of humanity and charity in Slovakia as well as for activities carried out in favour of integration of the disabled. Then the President of the Slovak Republic pointed out the growing social disproportions on a global scale. He emphasized the need of the state engagement in this sensitive question and also appealed to big multinational corporations to use their possibility more effectively for help the socially disadvantaged and disabled people.

Mrs. Silvia Gašparovičová, the spouse of the President expressed thanks to representatives of the Slovak Humanitarian Council for their existing work and briefly introduced projects of her foundation. Mr. Ivan Sýkora, President of the Slovak Humanitarian Council was gratified by the fact that Head of State was familiarized with activities of the Slovak Humanitarian Council and perceived it as a national volunteer centre in Slovakia. He was grateful for possibility to keep tradition of yearly meetings and communications with the President of the Slovak Republic.

Representatives of respective member organizations of the Slovak Humanitarian Council during an informal conversation informed the presidential couple about problems the humanitarian organizations have to face in their efforts to help dependent people.

Make Happy Ourselves!

(page 7)

On Saturday, 28 January the Slovak Radio building in Bratislava became a scene of the first year of the International Festival of Artistic Demonstration of Mentally Disturbed People. The festival under the title Make happy ourselves! was organized by the Slovak Down Syndrome Society together with the editors of journal Slniečnica (Sunflower), the Slovak Radio and the Faculty of Education - Chair of Medical Pedagogy, Comenius University in Bratislava. It was held under the patronage of Mrs. Iveta Radičová, Minister of Labour, Social Affairs and Family of the Slovak Republic. At the opening there young people from Slovakia,

Czech Republic, Poland and Lithuania presented their art and literary works. The visitors could admire 150 exhibited works of various subjects. They were the nicest ones from about 1 500 pieces, sent by people with Down's syndrome and other mentally disturbed people. Literary works were the greatest surprise of the festival. So far it was almost impossible to see such works made by mentally disturbed people because they have never introduced themselves in this field. The digest of pictures, poems and stories was published in the special exhibition catalogue that was available for visitors. After exhibition various dramas and dance performances were shown by ensembles from all participating countries. There were 10 of them. The repertoire was quite wide: theatre, dance, musical, folklore, ballet. The performers excelled themselves and were delirious with joy that they could introduce themselves to viewing public. As a part of this beneficial event the concert was also arranged. The organizers have an idea to turn this international event into tradition.

Introducing BAMBINO Nursery Centre

(page 10)

Since autumn 1998 the BAMBINO Nursery Centre has seated in Poprad and in 1999 became a regular member organization of the Slovak Humanitarian Council. It is specialized in providing support to women on maternity leave. In an interview with RNDr. Eva Fiedlerová, Head of this centre we would like to introduce some priorities of this civil association.

How Bambino Nursery Centre came into being?

At the beginning it was the desire to have nice, safe place, where we could meet, educate ourselves, give a hand each other, share our experience or to draw strength for solving the moms' troubles. This idea was so attractive for us that we set up a civil association, worked out a project and also obtain a grant for its implementation. Almost one year later (in 1999) we managed to obtain, arrange and celebratory open Bambino premises. It is one of the first nursery centres in Slovakia. Seven years have passed since its establishment and during these years thousands visitors and one hundred of active female members - mothers were registered there.

What is the capacity of your centre?

For visitors we have at disposal a large playroom with ball swimming pool, slides, climbing frames, many toys, tea room, classroom for children learning English and creative workshops. Upstairs is a large light room. It is a place for School of healthy maternity and various courses for mothers accompanying with their children, meetings of supporting groups concerning breast-feeding, rehearsal of musicals, belly dancing lesson, etc. There are also sewing room, weaving room and room that serves as a crisis advisory centre.

Who are your partners you cooperate with?

Our activities are motivated by needs of mothers and their children. Women are often insofar bothered about some problem that they themselves initiate or work out a project to solve

it. This way in Bambino centre the European Social Fund's project From maternity leave to work is realized in co-operation with the Prešov Nursery Centre Mymamy (Wemoms) and project School of healthy maternity, supported by the NESST Foundation from Budapest. The membership in Union of Nursery Centres has also character of cooperation concretely through an interesting international campaign How we want to educate our children that includes 24 countries.

What creative or educational activities of your centre meet the most favourable response?

The School of healthy maternity running for a long time by team of mothers has been accepted by mothers very positively. Apart from teaching they provide consultancy on the principle "mamma to mamma". Courses are guaranteed by doctors and members themselves extend their knowledge there. The School of healthy maternity has extended its programme by massages for children and a course for women with problem to get pregnant. The project From maternity leave to work has also been accepted very positively. It is carried out at two levels. Individual level includes advisory courses for women with little children aimed at a boost to their self-confidence and vocational qualifications as well as individual consultancy, providing references for future employers and kiosk of labour market where they can look for job vacancies using internet or press. At the same time there in the Nursery Centre also care for child is available. Another level is a social one and its aim is to monitor objectively barriers that complicate situation of mothers on the job market and obstruct the employers to create conditions in firms in favour of families. We look for positive examples in practice in order to prove that also in the current social, political and economic situation is possible to be helpful to employees with parental obligations.

You have mentioned that your centre is providing also advisory services.

In Bambino Nursery Centre there was set up a group providing counselling concerning breast-feeding, pregnancy and puerperium. Another supporting group for mothers with the aurally affected children also started its work running by specialist. The crisis social and law centre provides consultancy for mothers with children in severe living situations. On the other hand kiosk of labour market helps women to find new jobs.

What interesting projects are you going to introduce in the nearest future?

In addition to above-mentioned projects and strategy we are going to prepare another music programme according to the new multimedia CD Farby (Colours). Many subjects are supposed to be involved into its dramatization, e.g. kindergartens, elementary art schools and our friends from Remedial school in Poprad. We listen to mothers and their needs permanently because happy mother is a major requisite for raising happy child and for creation a happy home environment.

The correct first aid given on time can often save a man who is in danger of the life. That's why we publish in Humanita Plus a lot of helpful advices and information about the first aid.

HUMANITA – časopis dobrovoľníckeho sektora Slovenskej republiky. Vydáva Slovenská humanitná rada s podporou grantu MPSVaR SR. Rozširuje vlastnou distribúciou. Objednávky prijíma redakcia. Nevyžiadané rukopisy a fotografie nevraciam. Uverejnené príspevky nehonorujeme. Registrácia pod č. MK SR 710/92, ISSN 1336-2208.

Šéfredaktorka PhDr. Oľga Škorecová, redaktorka PhDr. Margita Škrabáľková. Adresa redakcie: Páričkova 18, 821 08 Bratislava 2, telefón: 02-5020 0520, fax: 02-5020 0522, e-mail: tlcove.shr@changenet.sk. Grafická úprava: Agentúra Zachar, s. r. o., Bratislava, tlač: RAX, s. r. o., Bratislava. © SHR

Strana 834